Nr 3

Szkolnictwo Dokształcające

(Dawniej „Szkoła Dokształcająca Zawodowa")

WARSZAWA
STYCZEŃ
LUTY
1938/9 R
ROK I (VI)

ORGAN SEKCJI SZKOLNICTWA DOKSZTAŁCAJĄCEGO ZWIĄZKU NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO

TREŚĆ NUMERU:

NAKŁADEM ZWIĄZKU NAUCZYCIELSTWA POL.

ADRES REDAKCJI I ADMINISTRACJI: Warszawa, ul. Smulikowskiego 4.

Redakcja czynna codziennie od godz. 11-ej do 14-ej. Tel. 238-92.
Administracja czynna od godziny 8 do 15. Telefon 269-49.

WARUNKI PRENUMERATY:

Prenumerata roczna . . . . zł 8.—
Dla członków Związku Nauczycielstwa Polskiego . . . zł 4.—
Przy prenumerowaniu dwóch i więcej czasopism . . . zł 3.—

KONTO P. K. O. nr 6880.

KAŻDY CZŁONEK Związku Nauczycielstwa Polskiego może otrzymać „Szkolnictwo Dokształcające" bezpłatnie, jako dodatek miesięczny do „Głosu Nauczycielskiego".

Zakłady Graficzne „NASZA DRUKARNIA", Warszawa, ul. Sienna 15.

SZKOLNICTWO DOKSZTAŁCAJĄCE
ROK I (VI) — WARSZAWA — 1938/9 NR. 3

Podstawy organizacji i realizacji nauczania w szkołach dokształcających zawodowych

(Artykuły sprawozdawcze).

Odbywające się konferencje w kuratoriach szkolnych na temat nowego ustroju i programów szkół dokształcających zawodowych przy udziale wizytatorów ministerialnych, jako prelegentów, są dalszym etapem pracy podjętej przez państwowe władze szkolne, a zmierzającej konsekwentnie do uporządkowania i podniesienia na właściwy poziom tego szkolnictwa. Chcemy na łamach naszego pisma podzielić się z szerokimi sferami kolegów nauczycieli, pracujących w szkolnictwie dokształcającym zawodowym, informacjami i wskazaniami, jakie wynikają dla ogółu nauczycielstwa z treści obrad, w których ze względów technicznych na razie mogą brać udział tylko kierownicy szkół i bardzo nieliczne jednostki spośród nauczycieli. Tylko 10% powołanych do realizowania nauki w tych szkołach może wziąć udział bezpośrednio w obradach, które — jak wiemy — z dużym nakładem pracy i kosztów udaje się organizować w poszczególnych okręgach szkolnych, a 90% dowiaduje się pośrednio od uczestników o tym, co mówiono na konferencjach. A przecież omawia się na nich rzeczy zasadnicze i niezmiernie ważne dla szkolnictwa dokształcającego. Obecni na wykładach jednomyślnie stwierdzają, że po konferencjach zarówno ustawy, zarządzenia-statuty, jak i nowe programy zaczynają żyć i mówić.

Wiemy, że słowo drukowane, choćby najwierniej odtwarzało żywe, nie odda tak dobrze myśli i intencji, niemniej jednak podejmujemy to zadanie drukując w szeregu kolejnych artykułów główne wskazania, jakie wynikają z treści referatów, wierzymy bowiem, że da to ogółowi nauczycieli i kierowników szkół dokształcających zawodowych wiele cennych wskazań, pożytecznych przy wprowadzaniu w życie zarówno przepisów o organizowaniu tych szkół jak i nowych programów nauki.

Redakcja.

ZADANIA SZKOŁY DOKSZTAŁCAJĄCEJ OGÓLNOZAWODOWEJ.

Wydane dotychczas przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego tymczasowe programy nauczania w szkołach dokształcających zawodowych nie zawierają uwag metodycznych ani wyjaśnień, dotyczących realizowania programów i organizacji nauczania. Spowodowane to zostało tym, że istnieje ogromna różnorodność warunków funkcjonowania tych szkół oraz wielka rozpiętość zakresu potrzeb zawodowych i przygotowania naukowego młodzieży w różnych miejscowościach Polski.

Omówienie tych wszystkich spraw, które wiążą się z ustrojem szkolnictwa dokształcającego oraz z wprowadzeniem w życie nowych programów na terenie poszczególnych regionów szkolnych jest konieczne przed oficjalnym wydaniem instrukcji i uwag obowiązujących w całym Państwie.

Naświetlenie głównych zadań programowych tego szkolnictwa i sposobu ujmowania programu, wyjaśnienie wątpliwości, jakie mogą się nasunąć przy wprowadzaniu w życie programów, wreszcie przedyskutowanie z kierownikami i nauczycielami strony metodycznej nauczania jest zadaniem konferencji odbywanych na zjazdach kuratoryjnych.

We wstępie do każdego programu podane są krótkie wyjaśnienia, dotyczące zadań szkoły, sposobu ujmowania podanego materiału nauczania oraz wskazań dydaktycznych uwarunkowanych charakterem szkoły. Wynika z tych wyjaśnień, że równorzędnie z kształceniem ogólnym i zawodowym szkoła ma rozwijać i pogłębiać wychowanie religijne, moralne i estetyczne, zwracać uwagę na podnoszenie kultury życia codziennego młodzieży, kształcić w niej pożądane cechy charakteru i urabiać pod względem społecznym i obywatelskim na dobrego obywatela-rzemieślnika.

Cele wychowawcze szkoły są nie tylko podane w uwagach wstępnych, ale i w całym materiale nauczania.

Pod względem zawodowego wykształcenia nie tylko chodzi o podanie pewnego zakresu wiadomości, ale również o rozwijanie w młodzieży tych cech jej charakteru, które mają ją uczynić dobrze przygotowaną do spełniania swych zadań gospodarczych w Państwie.

Mówiąc o szkołach dokształcających **ogólnozawodowych** należy zwrócić uwagę na różnorodność wieku, przygotowania naukowego oraz rodzaju zawodów uprawianych przez młodzież, uczęszczającą do szkół dokształcających ogólnozawodowych. Trudno jest ustalić z góry, jakie powinna młodzież osiągnąć wyniki nauczania, można jednak z pewnym przybliżeniem i dość ogólnie ująć możliwe do osiągnięcia wyniki, szczególnie tam, gdzie młodzież wstępująca do tych szkół posiada przygotowanie w zakresie odpowiadającym przynajmniej pierwszemu szczeblowi nauczania w szkole powszechnej. Wyniki nauczania wiążą się ściśle z wynikami wychowania, niekiedy nawet te ostatnie są ważniejsze od pierwszych.

Tak np. rozbudzenie w młodzieży chęci do samokształcenia, do czytania czasopism i dzieł o charakterze zawodowym i ogólnym, jest wynikiem zarówno nauczania, jak i pracy wychowawczej nauczyciela, polegającej na wyrobieniu w tej młodzieży zainteresowań w dziedzinie wiedzy fachowej i poczucia potrzeby samokształcenia.

Mając na uwadze to, że w szkole **ogólnozawodowej** zasiadają obok siebie terminatorzy różnych zawodów, często razem z młodocianymi pracownikami przemysłu i handlu, a nawet niejednokrotnie z młodocianymi bezrobotnymi lub chwilowo niezatrudnionymi w żadnym zawodzie, należy pamiętać, że w tej szkole **wyniki nauczania** muszą być takie, aby były one pożyteczne i ważne dla wszystkich.

Podniesienie do wyższego poziomu kultury tej młodzieży powinno być jednym z ważniejszych wyników nauczania i wychowania. Równocześnie szkoła ma wyrobić w uczniach przeświadczenie, że są oni na równi z innymi pełnowartościowymi obywatelami Państwa, odpowiedzialnymi w przyszłości za jego losy i wielkość. Jest to pierwszorzędne zadanie wychowawcze, które może i powinno być osiągnięte w szkole. W ten sposób młodzież związana z kulturą polską i z Państwem z łatwością zrozumie, że musi stale wzbogacać zasób swych wiadomości, aby na wyznaczonym sobie odcinku pracy być jak najbardziej użyteczną. Nabierze ona szacunku dla swego zawodu i dla siebie ze względu na rolę, jaką ma do odegrania w Państwie wraz z całym światem pracy.

Szkoła ma wyrobić w swych wychowankach pogląd na organizację Państwa i wskazać, czego się wymaga od rzemieślnika, kupca czy robotnika, aby był zachowany ład i porządek w tej najwyższej organizacji życia publicznego, jaką jest Państwo. Do tego poczucia ładu i karności społecznej młodzież ma się zaprawiać nie tylko teoretycznie przez nauczanie, ale również i praktycznie przez bezpośrednią swą pracę w kołach i organizacjach szkolnych, w hufcach p. w., przez interesowanie się ważnymi wydarzeniami w Państwie i branie czynnego udziału w uroczystościach państwowych, organizowanych na terenie szkoły.

W dziedzinie życia gospodarczego młodzież powinna zapoznać się ze sztuką organizowania przedsiębiorstw: musi ona doceniać rolę kas kredytowych i banków, rolę spółdzielczości zarówno w dziale zakupów jak i wytwarzania oraz sprzedaży, wreszcie musi nauczyć się sztuki dobrego reklamowania swych wyrobów i pozyskiwania dla nich rynków zbytu. Również ważne jest zapoznanie młodzieży z odnośnymi artykułami ustawodawstwa o pracy, jej ochronie, higienie i bezpieczeństwie.

Umiejętność przeprowadzenia korespondencji prywatnej, urzędowej, z dostawcami, klientelą itd., jest bardzo ważna dla każdego zawodowca i młodzież powinna się w szkole z tym dobrze zapoznać.

Ważnym także zadaniem jest wyrobienie umiejętności i koniecznej

sprawności w liczeniu i kalkulowaniu. Rzemieślnicy i drobni kupcy polscy często nie umieją liczyć, ani przeprowadzić należytej kalkulacji kosztów wytwarzania swoich wyrobów. Szkoła powinna tego nauczyć wszystkich uczniów przynajmniej na tyle, aby najelementarniejszy rachunek kalkulacyjny potrafili przeprowadzić. Powinni przy tym zaznajomić się z prowadzeniem niezbędnych w małym przedsiębiorstwie zapisek z działu księgowości, traktując tę czynność z jednej strony, jako obywatelski obowiązek wobec władz skarbowych, a z drugiej — jako konieczną kontrolę swojego stanu posiadania i podstawę do przeprowadzenia kalkulacji kosztów wytwarzania.

Z fizyki i chemii powinno się dać w przystępnej formie najelementarniejsze wiadomości, które młodzieży pozwolą zrozumieć szereg zjawisk codziennie w życiu i w pracy spotykanych.

Tym uczniom, którzy w oddzielnych grupach w szkole, czy na kursach specjalnych, czy wreszcie w drodze samokształcenia będą mogli pogłębiać i rozszerzać swoje wykształcenie zawodowe, wiadomości otrzymane w szkole w zakresie fizyki i chemii winny ułatwić te zadania.

Zrozumienie ważniejszych zjawisk przyrody, zdobyte w szkole w niewielkim choćby zakresie, sprawia, że uczeń lepiej rozumie czynności dokonywane w jego warsztacie pracy, rolę narzędzi, urządzeń i środków stosowanych w pracy zawodowej, umożliwia mu doskonalenie się w zawodzie i podnosi jego ogólną kulturę.

W zakresie rysunku i geometrii uczeń powinien nauczyć się w szkole przenoszenia prostych kształtów na papier; rozpoznawania, nazywania właściwego figur i brył geometrycznych najczęściej spotykanych; dokonywania prostych pomiarów i obliczeń (długości, pola i objętości). Jest mu to potrzebne nie tylko jako podstawa do rysunku zawodowego, ale również jako uzupełnienie ogólnego wykształcenia. Muszą również uczniowie posiąść pewną wprawę w rysowaniu odręcznym i wykreślaniu geometrycznym łatwych figur i konstrukcji geometrycznych.

Dziewczęta ponadto powinny zapoznać się z nowoczesnymi poglądami na prowadzenie choćby najmniejszego gospodarstwa domowego. W szkole powszechnej (te, które zdobyły tylko I szczebel nauki) z tą wiedzą nie zapoznały się — jest więc niezmiernie ważnym, aby te braki zostały wyrównane w szkole dokształcającej. Tam, gdzie warunki na to pozwalają, powinny zdobyć pewne usprawnienia ćwicząc się praktycznie w tym dziale tak ważnym dla dziewcząt, jako przyszłych gospodyń.

Inne wiadomości dziewczęta powinny posiąść na ogół w tym samym zakresie co i chłopcy — z tym, że wiadomości winny być przystosowane do potrzeb dziewcząt — i że szerzej musi być potraktowana nauka higieny, gdzie powinny otrzymać — obok wiadomości ogólnych — wskazania istotne dla dziewcząt.

Jeżeli w szkole zostanie wyodrębniona **grupa zawodowa**, składająca się z kilku pokrewnych zawodów, to zadaniem szkoły jest dać młodzieży uczącej się w tej grupie szersze wiadomości z materiałoznawstwa w odniesieniu do materiałów, które stanowią dla danych zawodów główny surowiec; tak np. dla grupy drzewnej (stolarze, cieśle, bednarze, kołodzieje itp.) grupa zawodowa powinna zdobyć pewien zasób wiadomości o drzewie, jego gatunkach krajowych i zagranicznych, o suszeniu drewna, jego przechowywaniu, chorobach i wadach, wreszcie o najbardziej typowych sposobach obróbki ręcznej i maszynowej. Przy tym powinni uczniowie dowiedzieć się o gatunkach i wymiarach handlowych, o miejscach nabywania drewna, sposobach sprowadzania, eksporcie i imporcie; powinni również dowiedzieć się o produktach otrzymywanych z drewna i przy tym zapoznać się z charakterystycznymi procesami fizycznymi i chemicznymi, zachodzącymi w czasie suchej destylacji.

Przy omawianiu sposobów mechanicznej obróbki drewna powinni zapoznać się z koniecznym dla rzemieślnika zakresem działu mechaniki; powinni także poznać zasady organizacji pracy, jej bezpieczeństwa i higieny.

W podobny sposób należy potraktować inne grupy zawodowe, w których zebrana jest młodzież z zawodów pokrewnych. Uczniowie powinni przede wszystkim poznać tworzywo, z którym mają do czynienia w warsztacie pracy, jego handlowe formy i gatunki, a następnie zastosowanie, sposoby obróbki itp., powinni zaznajomić się ze sposobami wykorzystania narzędzi i maszyn do pracy. Przy tym powinni poznać charakterystyczne dla zawodu a zarazem proste procesy chemiczne, oraz te wiadomości z fizyki, które ułatwią jej zrozumienie całego przebiegu produkcji.

Powstaje tu ważna kwestia, kto ma uczyć tego materiałoznawstwa z niezbędnymi wiadomościami z chemii, fizyki i technologii w takiej grupie, złożonej z uczniów zawodów pokrewnych. Najlepiej zrobi to specjalista fachowiec, któremu nie są obce metody nauczania.

Jeżeli nie można zorganizować tak pojętego nauczania wiadomości zawodowych w grupie — ze względu na brak odpowiedniej liczby kandydatów jednego lub kilku pokrewnych zawodów — program podaje możność zorganizowania nauki zasad rysunku zawodowego dla zawodów różnych branż, w których jednak nauka rysunku może być prowadzona wspólnie, np.: dla rzemiosł metalowych łącznie z drzewnymi, budowlanymi itp. Naukę rysunku zawodowego można prowadzić w takiej grupie tylko wtedy, jeżeli jest na miejscu odpowiednia siła fachowa, mająca kwalifikacje do nauczania rysunku. Młodzież zgrupowana w ten sposób powinna zapoznać się przede wszystkim z zasadami rysunku zawodowego i umieć naszkicować w ołówku te części przedmiotów lub proste zestawienia, z którymi najwięcej ma do czynienia w swej pracy zawodowej; musi w pierwszym rzędzie nauczyć się rozumieć rysunek (czytanie rysunku). Nie należy wymagać od

uczniów rysowania zbyt skomplikowanych rzeczy, ani też kreślarskiego wykonywania arkuszy, należy natomiast przestrzegać zasad ustalonych przez Polski Komitet Normalizacyjny.

O ile szkoła może wyodrębnić grupę zawodową, złożoną z uczniów jednego wyłącznie zawodu, to w takiej grupie należy przerobić wiadomości z materiałoznawstwa, technologii i organizacji warsztatu, oraz zadania kalkulacyjne przystosowane ściśle do zwodu.

Młodzież, która ukończyła szkołę **ogólnozawodową**, będzie więc przygotowana do życia i pracy o tyle dobrze, że obok podniesienia się na wyższy stopień kultury pozna się bliżej z ustrojem państwowym i społecznym swojego państwa, poczuje się w nim obywatelami pełnowartościowymi; zrozumie, jaką ma spełnić rolę w Państwie i w swoim środowisku na stanowisku rzemieślnika, kupca czy robotnika, a jeśli chodzi o dziewczęta — to również jako przyszłe żony i matki.

Uczeń czy uczennica nie zdobędzie w szkole **ogólnozawodowej pełnych wiadomości ściśle zawodowych**, ale **zrozumie wartość i znaczenie dobrze zorganizowanego warsztatu pracy.** Rzutkość, wiara we własne siły, inicjatywa itp. cechy charakteru rzemieślnika i kupca, w oparciu o stałe wysiłki w dziedzinie samokształcenia się, **mogą i powinny podnieść jego warsztat pracy na wyższy poziom.**

Jeżeli złożą się tak okoliczności, że młodzież będzie się uczyła **w grupie zawodowej — pogłębi ona znacznie zakres swych wiadomości, potrzebnych bezpośrednio w zawodzie.**

Trzeba również pamiętać, że każda, nawet najmniejsza szkoła może i powinna oddziaływać dodatnio na tę młodzież w kierunku wychowawczym i to w takim okresie jej życia, w którym to oddziaływanie może przynieść korzyści niesłychanie ważne z punktu widzenia indywidualnego, społecznego i państwowego.

Tak w najogólniejszym zarysie przedstawia się całokształt zadań szkoły dokształcającej ogólnozawodowej.

Przystępując do szczegółów dotyczących sposobu ujmowania i realizowania poszczególnych przedmiotów na wstępie stwierdzić należy, że na konferencjach kuratoryjnych nie podobna wyczerpać całokształtu tak trudnego i niesłychanie skomplikowanego zagadnienia, jakim jest szczegółowa analiza programów poszczególnych przedmiotów.

Dla tych zadań powinny odbyć się specjalne kursy przedmiotowe, na których specjaliści danych przedmiotów mogliby bardzo szczegółowo omawiać program punkt za punktem i jednocześnie wskazywać sposób interpretacji metody nauczania, potrzebnych pomocy i środków naukowych. Na tych konferencjach chodzi tylko o uwypuklenie ducha programów różnych rodzajów tych szkół, o wytyczne bardzo ogólnie pojęte dla nauczających, których należy zorientować w intencjach autorów programów.

Pod tym kątem widzenia rozważymy w dalszym ciągu materiał nauczania w programach szkół dokształcających zawodowych ogólnych i specjalnych.

JĘZYK POLSKI.

Zadaniem nauki języka polskiego jest podnoszenie kultury ogólnej młodzieży, związanie jej z przesłością Polski, zaznajomienie z dorobkiem naszej kultury dawnych i obecnych czasów. Obok tego kształcenie pożądanych cech charakteru człowieka, obywatela i zawodowca, w czym na pierwszy plan wysuwa się ugruntowywanie w młodzieży kultu dla pracy.

Program języka polskiego wyraźnie wskazuje nauczycielowi, że znajomość gramatyki, składni i ortografii, to dalszy cel, który osiągać należy okolicznościowo w miarę zapoznawania młodzieży z umiejętnie i celowo dobraną lekturą. Należy przy tym kształcić w uczniach pęd do czytania dzieł wartościowych, rozwijać w nich dążenie do samodzielnego kształcenia się, podawać sposób, jak najskuteczniej można — w warunkach bytowania rzemieślnika czy kupca — pracować nad sobą oraz wskazać źródła, skąd mogliby czerpać właściwą dla tego celu lekturę.

Nauka języka polskiego w szkole dokształcającej ogólnozawodowej, rozłożona na trzy lata (dwie godziny tygodniowo w każdym roku), obejmuje główne działy: lekturę i ćwiczenia w mówieniu i pisaniu.

Materiał nauczania jest ułożony w ten sposób, że każdy cykl roczny stanowi pewną zwartą całość i może być przerabiany (w razie koniecznej potrzeby) z młodzieżą połączonych klas w dowolnej kolejności, z tym jednak zastrzeżeniem, aby młodzież kończąca szkołę przerobiła wszystkie cykle roczne, podane w programie.

Tytuł każdego cyklu wskazuje kierunek rozważań w danym roku szkolnym: 1) „O pracy człowieka", 2) „O przeszłości Polski", 3) „O współczesności polskiej". Oczywiście nie należy przy przerabianiu każdego cyklu pomijać odpowiednich tematów aktualnych lub budzących szczególne zainteresowanie młodzieży.

Lektura.

Program przewiduje na każdy cykl wybór utworów, służących jako materiał nauczania.

Nauczyciel dobierze urywki krótkie, łatwe a wartościowe z podanych w lekturze arcydzieł piśmiennictwa polskiego (mniejsze utwory mogą być czytane w klasie w całości) — w ten sposób, by młodzież na podstawie tej lektury mogła przeżywać zagadnienia ,wysunięte w programie:

1) **związane z pracą człowieka**; z należytą oceną jej wartości; ze zrozumieniem znaczenia pracy, jako łącznika wszystkich warstw w narodzie; uświadomieniem konieczności wprowadzenia pierwiastków piękna nawet do zwykłych robót codziennych — w celu uszlachetnienia pracy fizycznej (cykl I);

2) wiążące młodzież z **naszą przeszłością** narodową i państwową, wskazujące jej związek z życiem teraźniejszym, podkreślające, jakie były w dawnej Polsce wartości trwałe, które i dziś są źródłem naszej siły i dumy narodowej; młodzież powinna wiedzieć o tym, co było złe i co należało i należy tępić w narodzie, ale tym silniej ma reagować na dobro, na to wszystko, co było w Polsce mocne, zdrowe i piękne: począwszy od powstania Państwa Polskiego, stopniowego wzrastania i rozkwitu Jego potęgi, przez okresy upadku i odradzania się wewnętrznego — aż po walki o odzyskanie niepodległości, świadczące o mocy i tężyźnie ducha polskiego (cykl II);

3) związane z najważniejszymi **aktualnymi przejawami** naszego życia społecznego, gospodarczego, kulturalno - oświatowego i politycznego (cykl III).

Utwory czy ich fragmenty, czytane i omawiane w klasie, będą rozbudzały jednocześnie zamiłowanie do czytania wartościowych książek. W miarę możności biblioteczki szkolne powinny być zaopatrzone w książki podane w spisie lektury [1]).

Ćwiczenia w mówieniu i pisaniu.

Ćwiczenia w mówieniu i pisaniu winny przyczynić się do pogłębienia umiejętności samodzielnego czytania, oraz jasnego i poprawnego wyrażania myśli i uczuć w mowie i piśmie.

Młodzież przy omawianiu czytanych utworów powinna nauczyć się odróżniać zagadnienia ważniejsze od spraw drugorzędnych. Unikać jednak trzeba schematów literackiego rozbioru.

Dążyć należy do tego, aby młodzież opanowała różnorodne formy wypowiadania się (opowiadanie, opis, sprawozdanie, dyskusja).

Program zwraca baczną uwagę na wzbogacenie i umiejętne zastosowanie słownictwa młodzieży, o czym należy pamiętać tak przy wypowiedziach ustnych, jak i piśmiennych.

Jedną lekcję w miesiącu można poświęcić na wypracowania piśmienne o różnorodnej formie i treści. Podawanie kilku tematów do wyboru winno mieć na względzie różnorodność zainteresowań (niekoniecznie o charakterze zawodowym) i różnice poziomu umysłowego młodzieży. Omawianie prac piśmiennych (wypowiedzi ustnych) stanie się podstawą do intensywnej współpracy całego zespołu, będzie również okazją do przyswojenia najważniejszych wiadomości z gramatyki, czemu nie należy poświęcać osobnych godzin lekcyjnych.

Rzecz jasna, że w miarę możności należy wykorzystać wszelkie pomoce

---

[1]) Biblioteczki dostosowane do wskazanej w programie lektury języka polskiego są w druku i tanie ich wydawnictwa ukażą się w rozprzedaży z początkiem roku szkolnego 1939/40.

naukowe, jak: bibliotekę szkolną, zbiory reprodukcji, teatr, film, przezrocza. wycieczki itp.

W pracy swej nauczyciel musi mieć na uwadze wiek, rozwój umysłowy młodzieży oraz fakt, że młodzież pracuje zawodowo i jest w pewnym stopniu usamodzielniona, należy więc budzić zainteresowanie młodzieży obchodzącymi ją zagadnieniami w coraz szerszym zakresie, unikając teoretyzowania.

WIADOMOŚCI O POLSCE WSPÓŁCZESNEJ.

CYKL I.

Należy najpierw ugruntować w młodzieży zasób elementarnych wiadomości z geografii Polski — ze zwróceniem uwagi na monografię geograficzną środowiska (regionu) szkoły; następnie podać przegląd naszych bogactw naturalnych w formie bardzo ogólnej, bez jakichkolwiek szczegółowych statystyk. Jeżeli wśród uczniów znajdą się chętni do głębszego poznania szczegółów i danych liczbowych — należy im wskazać dostępne dla nich źródła.

Przemysł, rzemiosło i handel należy omówić obszerniej, uwzględniając miejscowe warunki i potrzeby zawodowe uczniów (uczennic). Omówić pokrótce najważniejsze okręgi przemysłowe, zwracając przy tym szczególniejszą uwagę na właściwości okręgu własnego oraz najbliżej położonych; należy podkreślić specjalny charakter okręgu śląskiego (włącznie z częścią Śląska Zaolziańskiego).

Przy omawianiu surowców i przemysłu polskiego winno się wysunąć zagadnienie samowystarczalności gospodarczej i popierania wytwórczości krajowej — jako podstawowych czynników naszej siły ekonomicznej i zdolności obronnej. Młodzież tymi zagadnieniami bardzo się interesuje i sama chętnie porusza je w czasie dyskusji na lekcjach.

Tematy gospodarcze dobrze jest ilustrować wykresami i liczbami statystycznymi, należy jednak stosować je oględnie i w tak przystępnej formie, aby nie nużyć młodzieży zbędnym dla nich balastem liczbowym.

CYKL II.

Nauczanie należy rozpocząć opisem walk o wyzwolenie, tj. naszych powstań przeciw zaborcom; poddać głębszej analizie przygotowania do ostatecznej zwycięskiej walki, zakończonej odzyskaniem Niepodległości; omówić wojnę z Rosją w r. 1920.

W tym dziale winna znaleźć pełne uwzględnienie postać Marszałka Józefa Piłsudskiego i rola dziejowa, jaką odegrał we wskrzeszeniu i życiu współczesnej Polski.

Omówienie ustroju politycznego Polski poprzedzić należy krótkim wstępem o organizacji życia zbiorowego. Nie może tu, oczywiście, być teoretycznych rozważań. Znane młodzieży organizacje zawodowe czy sportowe

dostarczą bliskiego jej i konkretnego materiału, na którym może uprzytomnić sobie zasadnicze prawa życia zbiorowego. Na tle życia w organizacjach pojęcie karności obywatelskiej, poszanowania prawa i władzy, konieczne w tak wielkiej i złożonej organizacji, jaką jest Państwo, staną się bardziej zrozumiałe. Zaznajomienie z ustrojem Państwa Polskiego można oprzeć na Konstytucji z dnia 23 kwietnia 1935 r., nawiązując do wiadomości młodzieży o Konstytucji z dnia 17 marca 1921 r., aby wykazać kierunek przemian ustrojowych w Polsce współczesnej.

Omawianie prawa wyborczego nie powinno być analizą ordynacji wyborczej, ma tylko dać młodzieży pojęcie o prawach obywatela w tej dziedzinie i sposobie przeprowadzania wyborów. Ze szczególnym naciskiem podkreślić należy odpowiedzialność obywatela za akt głosowania.

Wiadomości o władzach lokalnych, organizacji i pracy samorządu powinny się opierać na materiale, zdobytym samodzielnie przez młodzież na terenie miejscowym.

Wiadomości o samorządzie gospodarczym, ochronie pracy i ubezpieczeniach społecznych powinny być starannie przepracowane, będą bowiem potrzebne młodzieży zaraz po jej wejściu w życie.

Przyswajając szereg praktycznych wiadomości z ustawodawstwa przemysłowego i społecznego, młodzież powinna wyrabiać w sobie obywatelski stosunek do zagadnienia pracy. Powinna zrozumieć konieczność czynnego udziału w organizacjach zawodowych, ważność zadań samorządu gospodarczego i społecznego. Orientując się w przymusowości ubezpieczeń, młodzież powinna jednocześnie zdawać sobie sprawę z wartości ich dla pracowników. Widząc daleko idącą opiekę Państwa nad pracą, winna młodzież wyrabiać w sobie przekonanie, iż na pracowniku ciąży obowiązek wydajnej i sumiennej pracy dla Państwa.

W materiale nauczania należy uwzględnić rolę pracy kobiet i ich prawa. W toku nauki muszą być zaznaczone zasługi bojowniczek o niepodległość, zdobycze kobiet w dziedzinie udziału w życiu politycznym i społecznym, ich znaczenie w życiu zbiorowym i gospodarczym.

Czynnik lokalny w nauce o Polsce współczesnej wystąpi w formie obserwacji przejawów życia danego ośrodka.

O ile na danym terenie znajdują się zabytki historyczne z okresu omawianego, lub dana miejscowość zaznaczyła się wybitniejszym udziałem w pracy niepodległościowej, należy to bezwarunkowo wyzyskać przy nauczaniu. Szczególnie trzeba uwzględnić stosunki lokalne przy omawianiu pracy samorządu terytorialnego i gospodarczego. Młodzież powinna znać organizację miejscowego samorządu, zdawać sobie sprawę z jego działalności, czytywać sprawozdania z jego pracy, wreszcie znać większe warsztaty pracy na swoim terenie.

Nauczyciel, rozkładając na poszczególne okresy roku szkolnego działy

tego przedmiotu, winien kierować się w przydziale ogólnej liczby godzin ważnością zagadnień objętych w każdym poszczególnym dziale programu w uzależnieniu od warunków pracy i potrzeb młodzieży uczącej się w danym roku, jej przygotowania i zawodu, oraz zadań, jakie będzie miała do spełnienia po opuszczeniu szkoły. Stąd niektóre działy — podane niekiedy w paru lapidarnych zdaniach — mogą być ujęte obszerniej i gruntowniej. a inne — nawet zajmujące więcej miejsca w programie — mogą być ujmowane krótkie i treściwe. Czynnikiem decydującym nie jest tu liczba zdań lub wierszy w drukowanym programie, a celowość i ważność podanych zagadnień dla uczącej się młodzieży.

Uczący języka polskiego winien pamiętać, że ma do spełnienia ważne zadanie również i w dziedzinie propagandy i uświadamiania o potrzebie obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej. Od samego początku nauki polonista obowiązany jest pamiętać o tym zagadnieniu, gdyż na uświadomieniu młodzieży o potrzebie organizowania tej obrony przez ludność cywilną opierać się będzie stopniowe i systematyczne realizowanie programu opl. w tej szkole przy nauczaniu pozostałych przedmiotów.

W wiadomościach o Polsce współczesnej w czasie przerabiania zagadnień z geografii młodzież winna zapoznać się z możliwościami nalotu nieprzyjacielskiego, ze sposobami, jakimi dokonuje się tego nalotu, jakie obiekty najbardziej są narażone na atak lotniczy i jak organizuje się obronę.

RACHUNKI.

Program rachunków dla uczniów wszystkich zawodów w szkołach dokształcających ogólnozawodowych jest jednakowy. Rzeczą nauczającego jest dobieranie takich przykładów i zadań, aby ich treść budziła jednakowe zainteresowanie wśród wszystkich uczniów danej klasy czy zespołu.

Realizując wstępną część programu rachunków, mianowicie powtórzenie czterech działań na liczbach całkowitych, trzeba wykonać to powtórzenie tak, aby przy tym możliwie wyrównać poziom młodzieży w elementarnym zakresie działań na liczbach całkowitych pamiętając, że działania winno się wykonywać przeważnie na liczbach mianowanych, a przykłady powinny zawierać treść ciekawą, życiową i zrozumiałą dla wszystkich. Operowanie zbyt częste liczbami oderwanymi jest nudne i męczące i oczywiście nie może dać pożądanego efektu.

Łatwe i stosowane codziennie miary długości, powierzchni, objętości wagi i czasu powinny być przy każdej okazji podawane w zadaniach. Pożądane jest, aby odpowiednio dobrane jednostki miar uczniowie mieli wypisane na tablicy. Dokonywanie prostych i łatwych pomiarów jest przy tym bardzo wskazane.

Przejście do ułamków i czterech działań na nich powinno nastąpić natychmiast po powtórzeniu zasad dzielenia. W doborze przykładów zadań

na ułamki znowu należy operować materiałem konkretnym, widocznym i zrozumiałym dla wszystkich. Nie należy zbyt obszernie omawiać ułamków zwyczajnych, a zwłaszcza o mianownikach w praktyce mało spotykanych. Proste ułamki, jak: $^1/_2$, $^1/_3$, $^3/_4$, $^2/_5$, $^1/_8$ itp., są tu na miejscu.

Od ułamka zwyczajnego o mianowniku 10, 100, 1000 można przejść do dziesiętnego operując znowu konkretnymi przykładami podziału jednostek miar na 10, 100, 1000 (np. złoty, metr, kilogram).

Znowu przy nauczaniu czterech działań na ułamkach dziesiętnych nauczyciel winien dobrać przykłady i zadania z liczbami dziesiętnymi mianowanymi, czerpanymi z życia codziennego i warsztatowego uczniów. Przykłady obliczeń gotówkowych powinny być stosowane często, jednak nie wyłącznie. Ceny jednostkowe podawać jak najbardziej aktualne i dobrze jest odwoływać się przy ustalaniu ich do doświadczeń i obserwacji codziennych młodzieży. Należy niekiedy czerpać również przykłady i z geometrii, zwłaszcza mając w klasie młodzież, której umiejętność rozwiązywania takich przykładów może być szczególnie potrzebna w dalszej nauce (metalowcy, zawody drzewne, odzieżowe itp.).

Przy rozwiązywaniu zadań należy stopniowo wprowadzić znakowania literowe i stosować łatwe a proste wzory, jak np.: na obliczanie ceny zakupu materiału przy podanej cenie jednostkowej i liczbie jednostek, na obliczanie pól figur płaskich, na obliczanie prędkości itp.

Przy przerabianiu przykładów i zadań z ułamkami dziesiętnymi należy przyzwyczajać młodzież do umiejętnego stosowania przybliżeń dziesiętnych.

Wyrobienie umiejętności zamieniania ułamka zwyczajnego na dziesiętny oraz korzystania z tablic przy podnoszeniu do drugiej potęgi i wyciąganiu pierwiastka kwadratowego, odnajdywaniu wielkości obwodu i pola koła, powinno zamknąć całokształt elementarnych wiadomości z rachunków w kl. I.

Młodzież powinna przerabiać samodzielnie, pamięciowo i piśmiennie. możliwie dużo prostych i łatwych zadań i przykładów celem nabrania dostatecznej biegłości w rozwiązywaniu zagadnień, z którymi spotyka się w życiu codziennym i w pracy warsztatowej czy też w zakładzie kupieckim.

Dobierając zadania powinno się mieć na uwadze i to, że przy rozwiązywaniu ich młodzież wyrabia sobie pogląd na to, jakie czynniki bierze się pod uwagę przy ustalaniu kosztów własnych; obliczając koszty materiału i robocizny poznaje ona fragmenty rachunku kalkulacyjnego. Pożądane jest również przerabianie przykładów na obliczanie kosztów zużytego prądu elektrycznego i gazu na podstawie wskazań liczników.

Naukę w klasie II rozpoczynać należy zawsze od powtórzenia 4 działań na łatwych ułamkach zwykłych i dziesiętnych stosując przykłady konkretne, zaczerpnięte z praktyki codziennej ucznia.

Nauczyciel winien tu jednocześnie przypomnieć młodzieży elementarne

wiadomości z geometrii, toteż w zadaniach powinno się sięgać również do tematów takich, jak: obliczanie obwodów i pól figur płaskich, objętości prostopadłościanów, graniastosłupów, walców itp.

Dziewczętom należy tylko pokrótce przypomnieć najważniejsze dla nich wiadomości z geometrii, przerabiane w roku zeszłym, a zwłaszcza te, które mogą im być szczególnie przydatne w dalszej nauce, np.: obliczanie obwodów figur płaskich i ich pól, obliczanie objętości pomieszczeń mieszkalnych, zbiorników na wodę, naczyń kuchennych itp.

W tej klasie młodzież musi opanować wiadomości odnoszące się do obliczeń procentowych z uwzględnieniem promille. Pojęcia: procent i promille, należy ugruntować w uczniach jako stosunek danej liczby do 100 czy do 1000 i to nie tylko w obliczeniach gotówkowych. Czerpać przykłady znowu z życia domowego, szkolnego, z warsztatu pracy, z wydarzeń dnia codziennego, ze statystyk, z obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej itp.

Wyćwiczyć młodzież w pamięciowym wyliczaniu 1%, 10%, 20%, 25%, 50%, 75%, 100%, 200% i to samo można przećwiczyć w promillach. Dobrze jest również wyrażać te procenty w częściach całości i odwrotnie mając części takie, jak np.: $^1/_2$, $^1/_4$, $^2/_5$, $^3/_8$ itp. wyrażać je w procentach lub promillach.

Dobierając odpowiednie zadania może tu nauczyciel zręcznie wprowadzić do świadomości młodzieży pojęcie o amortyzacji (umarzaniu) kosztów nabycia maszyn, narzędzi, urządzeń itp.

Przy obliczeniach procentowych winno się zapoznać uczniów z rolą weksla w przedsiębiorstwie i ze znaczeniem papierów procentowych; jest to również bardzo odpowiedni moment do uwypuklenia znaczenia oszczędzania i roli, jaką w tej dziedzinie odgrywają w naszym życiu gospodarczym różnorodne kasy oszczędnościowe, a szczególnie K. K. O. i P. K. O.

Przystępując do zagadnienia rachunkowości rzemieślniczej i kupieckiej nauczyciel powinien wprowadzić najpierw w sposób praktyczny najprostsze pojęcia o notowaniu wydatków i dochodów gotówkowych.

Celem nauczania księgowości jest podanie młodzieży łatwego sposobu prowadzenia niezbędnych w małym przedsiębiorstwie zapisek. Nie można tu wkraczać w dziedzinę buchalterii w szerokim tego słowa znaczeniu.

Uwieńczeniem tej nauki ma być umiejętność prowadzenia dziennika uproszczonej księgowości rzemieślniczej oraz umiejętność obliczania strat i zysków.

Nauczanie zasad księgowości powinno się odbywać w ten sposób, aby młodzież pod kierunkiem nauczyciela prowadziła sama odpowiednie księgi (zapiski) przerabiając parę prostych, lecz aktualnych dla ich pracy warsztatowej zadań.

Drugi cykl zacząć należy od powtórzenia działu o obliczeniach procentowych, a jeżeli cykl ten nie był poprzedzony cyklem pierwszym, naukę nale-

ży rozpocząć od krótkiego powtórzenia działań na ułamkach dziesiętnych i podania krótko ujętych a zwięzłych wiadomości o procentach.

W cyklu tym młodzież ma bliżej zapoznać się z zasadami przeprowadzania obliczeń kalkulacyjnych, a ściślej — z zasadami obliczania kosztów własnych.

Należy tu omówić na wstępie znaczenie kalkulacji w rzemiośle i handlu, zasady główne, którymi należy się kierować przy obliczaniach kalkulacyjnych, wreszcie najważniejsze czynniki, wpływające na ustalenie kosztów własnych.

Przy obliczeniach należy mieć na uwadze te towary, materiały czy wyroby, z którymi uczniowie mają lub mogą mieć w przyszłości do czynienia.

Stosownie do potrzeby można przy tym powtórzyć zasady obliczania pola figur płaskich, objętości i ciężaru brył, ale tylko w zakresie potrzeb praktycznych uczniów.

Cenniki i katalogi firm są pożądanym czynnikiem pomocy przy nauczaniu, młodzież uczy się z nich korzystać i zapoznaje się z aktualnymi cenami jednostkowymi.

Obliczając koszty transportu dobrze jest pokazać młodzieży odnośne druki i byłoby bardzo pożądane zaprowadzić ją na kolej czy do firmy przewozowej celem zapoznania z techniką załatwiania wysyłki i odbioru towaru.

Obliczając koszty robocizny należy operować cenami jednostkowymi branymi z praktyki codziennej uczniów.

Do ciekawych i pouczających zagadnień należy zaliczyć obliczanie potrąceń od dochodów na podatki i ubezpieczenia społeczne.

Nauczyciel winien pamiętać, że nie należy tej młodzieży obciążać zbyt obszernym materiałem naukowym, że raczej winno się ją przyzwyczaić do rozumienia i doceniania potrzeby prowadzenia rachunkowości. Uczniowie powinni umieć liczyć, w zakreślonych przez program ramach, szybko, sprawnie i możliwie bez błędów; winni również wyrobić sobie należyty pogląd na potrzebę samokształcenia się i korzystania z dostępnej literatury i pomocy naukowych w tym dziale oraz doceniać rolę wszelakich kursów organizowanych dla czeladników i mistrzów w dziale rachunkowości i kalkulacji rzemieślniczej, jaką mają one odegrać w dziedzinie dochodowości i sprawności działania warsztatu pracy rzemieślnika czy kupca polskiego.

NAUKA RYSUNKU ODRĘCZNEGO I KREŚLEŃ GEOMETRYCZNYCH ŁĄCZNIE Z WIADOMOŚCIAMI Z GEOMETRII.

Należy dać młodzieży — obok podstawowych wiadomości z geometrii — niezbędne przygotowanie do ewentualnego dalszego kształcenia się w nauce rysunku zawodowego.

Wyklucza się prowadzenie nauki rysunku odręcznego jako przedmiotu odrębnego, niezwiązanego z geometrią. Rysunek odręczny rozumie się tu

jako ćwiczenie zmierzające do osiągnięcia pewnej wprawy w rysowaniu odręcznym linii oraz figur płaskich i brył geometrycznych (przeważnie foremnych).

Całość nauczania tego przedmiotu ma głównie wyrabiać w uczniach poczucie kształtów i stosunków przestrzennych, zapoznać z odnośną terminologią i znaczeniem wymiarów figur i brył geometrycznych; ma urabiać w młodzieży poczucie ładu i porządku i to zarówno przy wykonywaniu ćwiczeń rysunkowych jak i sporządzaniu estetycznych napisów.

Wyrobienie pewnej sprawności w posługiwaniu się najprostszymi przyborami (cyrkiel i linijka) oraz przyrządami pomiarowymi (metrówka, kątomierz) przy wykonywaniu łatwych konstrukcji geometrycznych jest drugim ważnym zadaniem programu.

Dziewczęta — obok szkicowania i wykreślania — winny wycinać z papieru figury w celu „wyrobienia oka", poczucia miary i proporcji oraz zręczności ręki.

Przy nauczaniu dziewcząt wskazać na proste sposoby osiągnięcia dokładności kształtu bez użycia narzędzi kreślarskich (załamanie kartki, użycie sznurka itp.).

Ćwiczenia kolorystyczne mają na celu wyrobienie poczucia umiejętnego dobierania barw, wprowadzenia ładu i umiarkowania w posługiwaniu się kolorem (zarówno w pracy zawodowej jak i w życiu codziennym).

Lekcje w miarę potrzeby ilustrować pokazem modeli oraz dobrze wykonanymi rysunkami lub gotowymi tablicami.

Korektę wykonywać zbiorowo tylko przy powtarzających się błędach; każdy arkusz winien być skorygowany indywidualnie. Przy korekcie indywidualnej należy zwracać uwagę nie tylko na wykonanie rysunku, ale również i na postawę ucznia (uczennicy), na sposób trzymania przyborów rysunkowych, rozpięcia lub ułożenia arkusza itp.

Omawiając figury płaskie należy zaznajomić młodzież z zasadami wymiarowania podług Polskich Norm. Przy bryłach zwrócić uwagę na stosowane w praktyce sposoby przedstawiania rysunku bryły w perspektywie zbieżnej i równoległej i dać krótką charakterystykę każdej z nich. Tej grupie młodzieży, której z uwagi na zawód rysowanie brył nie jest potrzebne, można dać jako ćwiczenia tematy bardziej do ich zawodu dostosowane lub zająć ich więcej ćwiczeniami z liternictwa.

W ćwiczeniach literniczych ograniczyć się należy do podania dwu typów pisma uproszczonego: rzymskiego i pochyłego, ustalonych przez Polskie Normy. Przy układaniu napisów i rozmieszczaniu liter uwypuklić momenty kompozycyjne i zachęcać młodzież do rozwijania własnych pomysłów. Tematy należy dawać łatwe, proste, składające się najwyżej z 3 do 5 wyrazów.

Przy przerabianiu ćwiczeń kolorystycznych korzystać należy z dobrych fotografij, ilustracyj haftów, strojów ludowych, wycinanek, wydawnictw

z zakresu mody, żurnali itp. Ćwiczenia można wykonywać z kolorowych ścinków papieru, bibułek, tkanin, przędzy itp.

Jest pożądane, aby wszyscy uczniowie i uczennice mieli, jako pomoce do kreśleń i ćwiczeń: metrówkę, liniał, dwa trójkąty (ekierki 60°, 45°) cyrkiel (może być nakładany na ołówek); dziewczęta — oprócz tego — kolorowe kredki, ołówki i nożyczki. Szkoła powinna posiadać modele figur płaskich i typowych brył geometrycznych.

Rysunek, zarówno odręczny jak geometryczny, dopomaga uczniowi do pogłębienia i utrwalania wiadomości nabytych na innych lekcjach i w warsztacie, oraz przyzwyczaja go do stałego posługiwania się tak cenną dla zawodowca „mową plastyczną".

Nauka rysunku odręcznego i geometrycznego może dać tym lepsze wyniki, im bardziej nauczyciel pamięta o umiejętnym skorelowaniu jej z innymi przedmiotami.

Korelacja z nauką rachunków winna polegać na takim rozkładzie materiału lekcyjnego, by obliczanie powierzchni figur płaskich oraz powierzchni i objętości brył było w rachunkach przerabiane po gruntownym poznaniu przez uczniów kształtu i własności tych utworów geometrycznych (pola figur płaskich — koniec 1 półrocza, powierzchnia i objętość brył — koniec 2 półrocza).

Ilustracja rysunkowa tematów innych przedmiotów wymaga swobodnego operowania uproszczonym rysunkiem schematycznym w ujęciu płaskim a także znajomości podstawowych form geometrycznych. Zauważone przez nauczycieli tych przedmiotów trudności rysunkowe winny być omówione z nauczycielem rysunku, który niezawodnie znajdzie sposobność do wyjaśnienia ich uczniom.

WIADOMOŚCI OGÓLNOZAWODOWE.

CYKL I.

Po zapoznaniu młodzieży z charakterystycznymi cechami różnych ciał, otaczających ją w domu, warsztacie, szkole itp., należy omówić w krótkości najbardziej rozpowszechnione jednostki miar długości, pola i objętości oraz pospolite sposoby mierzenia objętości różnych ciał.

Składniki powietrza możliwie ustalić na podstawie przeprowadzonych doświadczeń.

Palenie się ciał i wywiązujące się stąd ciepło może być podstawą do omówienia z młodzieżą nie tylko najważniejszych wiadomości o składnikach powietrza, ale i o cieple oraz jego zastosowaniu jako energii w technice i w życiu codziennym człowieka.

Przy przerabianiu działów o cieczach i gazach jest pożądane oparcie się głównie na doświadczeniach i pokazach; można tu nawiązać do poznanych

na początku tego przedmiotu sposobów mierzenia objętości i wskazać na sposoby dokonywania pomiarów gęstości i ciśnienia tych ciał podkreślając przy tym ich znaczenie w życiu codziennym; byłoby także pożądane ilustrowanie objaśnień pokazami odnośnych a rozpowszechnionych przyrządów pomiarowych (zegary, barometry, manometry itd.) bez podawania szczegółów konstrukcyjnych.

W dalszym ciągu przystąpić należy do pokazów różnych gatunków węgla (możliwie i torfu) wspominając przy tym o kopalnictwie węgla. Ewentualne doświadczenie ze spalaniem węgla i z prażeniem go bez dostępu powietrza daje pogląd zarówno na skład chemiczny węgla, jak i na produkty uzyskane przy procesie suchej destylacji.

Zastosowanie tych produktów w gospodarstwie domowym, w przemyśle, rzemiosłach, szczególnie w tych, w których młodzież pracuje — powinno być mocno podkreślone jako główne zadanie nauczania tego działu.

Drzewo, jego gatunki krajowe, zastosowanie i przetwory należy omówić ilustrując ten dział odnośnymi eksponatami. Należy przy tym szerzej naświetlić zagadnienie umiejętnej konserwacji wyrobów z drewna najczęściej spotykanych w życiu i pracy uczniów podając sposoby zabezpieczania ich przed psuciem się i niszczeniem.

Wiadomości o ropie naftowej potraktować w podobny sposób jak o węglu.

W czasie lekcji o materiałach kopalnianych winna być w klasie zawieszona mapa gospodarcza Polski w celu zorientowania młodzieży w rozmieszczeniu omawianych surowców w kraju.

Metale należy omówić głównie z punktu widzenia zastosowania ich w życiu, przydatności w zawodzie, gatunków handlowych, miejsc nabywania i sposobów konserwacji. Należy, o ile to możliwe, pokazać młodzieży odpowiednio dobrane eksponaty. Szczegółów dotyczących sposobów otrzymywania metali oraz ich obróbki nie powinno się bezwzględnie podawać w klasach o zawodach mieszanych.

Wiadomości o kwasach, zasadach i solach oprzeć na pokazach, prostych doświadczeniach i zwięzłym opisie zwracając głównie uwagę na ich zastosowanie w gospodarstwie domowym i w pracy zawodowej uczniów oraz na sposób obchodzenia się z nimi.

O surowcach spożywczych i włókienniczych podać bardzo ogólne wiadomości, głównie z punktu widzenia ich znaczenia w życiu codziennym, zastosowania praktycznego w zawodach, źródeł nabywania, sposobów przechowywania (uwzględnić wskazania na wypadek nalotu gazowego).

Osiągnięty w najogólniejszym zarysie pewien zasób elementarnych wiadomości z chemii oraz bardzo ogólne wiadomości o materiałach winien dać uczniom niezbędne minimum przygotowania koniecznego do zrozumienia najpospolitszych zjawisk i do ewentualnego dalszego kształcenia się. Ważną

też jest rzeczą podanie młodzieży odnośnej i dostępnej dla niej literatury fachowej.

Dział o walce chemicznej i obronie przeciwgazowej powinien być wprowadzony do programów podług zarządzenia Ministra W. R. i O. P. nr III PU-4857/38 z dnia 16.VIII.1938 r.

Rozszerzenie któregokolwiek działu jest wówczas wskazane, jeżeli tego będzie wymagał skład klasy. Tak np. przy przewadze metalowców nauczyciel może szerzej rozwinąć dział o metalach, szczególnie o stali, jej gatunkach handlowych, jak również o gatunkach używanych na narzędzia, konstrukcje itd. — ze wskazaniem źródeł nabycia; przy przewadze zawodów spożywczych (piekarze, rzeźnicy itp.) można rozszerzyć dział o surowcach spożywczych.

W dziale o pracy i narzędziach pojęcia wstępne o sile i ruchu powinny być podane jak najbardziej poglądowo, bez definicyj, analiz, składania i rozkładania sił i ruchów. Nauczanie należy oprzeć głównie na doświadczeniach, bezpośredniej obserwacji zjawisk, na ilustracjach lub rysunkach.

Mówiąc o maszynach prostych oprzeć objaśnienia na pokazach zwykłych, codziennie spotykanych i znanych wszystkim narzędzi i urządzeń, przy których pomocy ułatwiamy sobie lub umożliwiamy wykonywanie p r a c y.

Należy przy tym zwrócić uwagę młodzieży na elementy tej pracy i na pewne proste, a bardzo ważne zależności między pracą, siłą i drogą.

Ponieważ we wszystkich zawodach młodzież spotyka się z narzędziami (prostymi lub złożonymi), znajomość zasad ich działania jest im bardzo potrzebna, wyrobi bowiem w nich zrozumienie potrzeby używania dobrych narzędzi, należytego ich wykonywania oraz dobrego obchodzenia się z nimi; wielu z nich może zachęcić do pracy nad ulepszeniem tych narzędzi i stosowaniem nowych pomysłów.

Omawiając pracę, wykonywaną w ciągu sekundy (jednostka czasu) wprowadzimy praktyczną jednostkę mocy (koń mechaniczny), przy czym należałoby wyjaśnić różne źródła energii, z których tę moc w praktyce można czerpać. Na doświadczeniach i przykładach objaśnić szkodliwość i pożytek tarcia oraz oporu środowisk. W tym dziale młodzież winna poznać ogólnie zasady, dzięki którym odbywa się praca maszyn, jak się ją mierzy, jak można oszczędnie gospodarować cenną i drogo opłacaną energią; jak ważną rolę odgrywa należyta konserwacja maszyn i narzędzi oraz umiejętne obchodzenie się z nimi; jakie czynniki ogólne i miejscowe przemawiać mogą za ich stosowaniem, jak wreszcie odczytuje się na odnośnych zegarach i licznikach wskazania ilości zużytej energii i jak obliczać jej koszt.

Jeżeli nauczyciel po takim wyjaśnieniu zademonstruje lub w przystępnej formie zilustruje działanie silników, uczeń — mając w swym warsztacie do czynienia z silnikiem — będzie się z nim rozumniej obchodził.

Dział o elektryczności w szkole ogólnozawodowej może być potrakto-

wany z punktu widzenia: a) korzyści, jakie może mieć rzemieślnik czy przedsiębiorca, jeżeli mając możność korzystania z pracy prądu zastosuje ten rodzaj energii w swym warsztacie; b) umiejętności racjonalnego obchodzenia się z instalacjami i maszynami elektrycznymi oraz c) umiejętności odczytywania wskazań licznika zużytej energii elektrycznej i obliczania kosztów tej energii.

CYKL II.

Na wstępie należy omówić zakłady przemysłowe, znajdujące się w okolicy szkoły, pod względem rodzaju wytwórczości (nawiązać do zagadnień obronności Państwa), organizacji pracy, wielkości, potrzeby tych warsztatów, możliwości ich dalszego rozwoju itd. (Pożądane jest uprzednie zwiedzenie dobrze zorganizowanych warsztatów).

W dziale „Założenie przedsiębiorstwa" należy rozważyć z poszczególnymi grupami uczniów zasady urządzenia różnych warsztatów podkreślając przede wszystkim znaczenie warunków rynkowych dla ich dobrego prosperowania, tj. warunków nabywania surowców oraz zbytu wyrobów.

W dziale „Pracownicy przedsiębiorstwa" wyjaśnić funkcje pracowników, jaki cel mają różne systemy płac, znaczenie kwalifikacyj zawodowych pracowników itd.

Omawiając ustawodawstwo pracy należy położyć nacisk na przepisy dotyczące młodocianych, a więc wyszczególnić warunki przyjęcia do nauki i pracy młodocianych i kobiet, jak: a) wiek, b) wypełniony obowiązek szkolny, c) badanie lekarskie i zezwolenie inspektora pracy, d) pozwolenie rodziców; mówiąc o nauce rzemiosła, należy podać, kto ma prawo nauczania zawodu, oraz jakie są wzajemne obowiązki ucznia względem pracodawcy i pracodawcy względem ucznia; wyjaśnić również sprawę egzaminów czeladniczych: gdzie się odbywają, jakie są warunki dopuszczenia; dziewczętom wyjaśnić sprawę opieki Państwa nad kobietą ze względu na macierzyństwo; również omówić rolę kobiety w gospodarstwie domowym; wyjaśnić pokrótce rolę inspekcji pracy i sądów pracy.

W dziale „Prowadzenie przedsiębiorstwa" mówiąc o zakupie materiałów i surowców należy wyjaśnić, że warunki płatności wpływają na cenę, że za gotówkę dostawca udzieli nam zniżki ceny, lecz z drugiej strony biorąc na kredyt możemy poczynić większe zapasy materiałów i surowców.

Mówiąc o potrzebie prowadzenia kartoteki materiałów i surowców należy zalecić dwie księgi: dziennik kontroli materiałów i surowców oraz księgę magazynową.

Przy omawianiu metod produkcji i sprzedaży zwrócić należytą uwagę na rolę, jaką odgrywa w każdym warsztacie umiejętna organizacja pracy, właściwe metody kalkulacji oraz należyte zareklamowanie wyrobów. Zwrócić należy uwagę młodzieży na znaczenie uprzejmej obsługi klientów, na punktualność i sumienność w wykonywaniu zamówień.

Ważnym jest przy każdej sposobności omawianie spraw bezpieczeństwa pracy w warsztacie; winno się je naświetlać ze społecznego punktu widzenia i podkreślić, że robotnik-kaleka to podwójna strata dla Państwa: ze względów gospodarczych i obronności Państwa. Nie należy ograniczać się do podania przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy, lecz potraktować sprawę szerzej: omówić sposoby i metody walki z wypadkami, organizowane samorzutnie na terenie życia przemysłowego, również wspomnieć o działalności na tym polu Instytutu Spraw Społecznych. Należy zalecić uczniom poznanie treści kalendarza bezpieczeństwa i higieny pracy, wydawanego co roku przez Instytut Spraw Społecznych.

Tematy z korespondencji handlowej winno się uwzględniać przy przerabianiu poszczególnych działów tego cyklu; tak np.: w dziale „Zakup materiałów" przerobić treść listu p. t. „Zamówienie materiałów i surowców" itd.

Przy omawianiu korespondencji handlowej należy zwrócić uwagę na rzeczową treść, formę oraz właściwe adresowanie listów handlowych. Jest pożądane prowadzenie korespondencji w specjalnych zeszytach korespondencyjnych. Poza tym należy zapoznać uczniów z wypełnianiem formularzy do władz i urzędów.

Nauka wiadomości ogólnozawodowych w klasach żeńskich winna być potraktowana podobnie jak w męskich, oczywiście winny one poznać tylko te działy, które są dla nich istotne ze względu na uprawiane przez nie zawody.

Zajęcia praktyczne z gospodarstwa domowego odbywać się winny zasadniczo w odpowiednio urządzonej szkolnej pracowni gospodarskiej. O ile szkoła nie posiada swej własnej, należy zdobyć prawo do korzystania z pracowni innej szkoły lub instytucji znajdującej się w danej miejscowości. tylko wtedy może być osiągnięty należyty efekt tych zajęć.

Ćwiczenia w utrzymywaniu porządków i urządzaniu mieszkania mogą odbywać się także poza pracownią szkolną, np. na terenie pomieszczeń szkolnych; inne pracownie szkolne, pokój nauczycielski, korytarze, umywalnie itp., a także mieszkania prywatne (nie nauczycielskie) mogą również służyć do tego celu. Pożądane są wycieczki w celu poznania wzorowych urządzeń małych mieszkań.

Ćwiczenia z zakresu żywienia małej rodziny, w szczególności przygotowywania posiłków codziennych i zapasów zimowych, powinny odbywać się w odpowiednio wyposażonej kuchni szkolnej; w razie jej braku należy dążyć do uzyskania na ten cel dostatecznie obszernej kuchni jakiegoś gospodarstwa zbiorowego lub rodzinnego. O ile ćwiczeń nawet w ten sposób zorganizować nie można, należy lekcję przeprowadzić sposobem pokazowym. W ostateczności pokaz taki może odbywać się w klasie przy pomocy narzędzi i naczyń przyniesionych; przeprowadza go nauczycielka z pomocą

uczennic posługując się maszynką naftową lub spirytusową albo kuchnią gazową czy elektryczną.

Ośrodkiem nauczania powinno być gospodarstwo domowe kobiety wykonywującej zawód w domu lub poza domem. Przy nauczaniu poszczególnych elementów, jak porządki, przyrządzanie posiłków itp. — należy zawsze mieć na uwadze całość gospodarstwa. Ze względu na mały wymiar czasu należy uwzględnić zagadnienia najbardziej istotne i podstawowe, przy czym należy położyć nacisk na tematy zmierzające do usunięcia błędów i braków typowych dla danego środowiska.

Uczennica nasza, jako rzemieślniczka, będzie mogła niewielką ilość czasu poświęcić swemu gospodarstwu, dlatego też należy wprowadzić nowoczesne, racjonalne metody pracy, uwzględniać właściwe rozplanowanie czynności, odpowiedni dobór naczyń i narzędzi, zaznajamiać z przyrządami i artykułami spożywczymi ułatwiającymi i przyśpieszającymi pracę, sposobami zabezpieczenia przed zniszczeniem naskórka rąk itp. Jadłospisy należy zestawiać z potraw nieskomplikowanych, wykonywanych przy pomocy najprostszych przyrządów, oraz takie, których przyrządzanie nie zabiera dużo czasu. Powinny być uwzględniane potrawy regionalne w miarę potrzeby przystosowane do wymagań higieny i budżetu domowego. W celu zapoznania uczennic z przygotowywaniem ciast i innych potraw tradycyjnych można w okresie świąt odbyć jedną lekcję 4-godzinną przeznaczając na nią dwie tygodniowe lekcje dwugodzinne.

Uszeregowanie materiału pozostawia się nauczycielce. Punktem wyjścia powinien być budżet domowy. W zakresie organizacji zajęć domowych należy zwrócić uwagę na korzyści współdziałania i zapoznać uczennice z działalnością spółdzielni spożywców, spółdzielni pracy w gospodarstwie domowym itd.

HIGIENA.

Jak wynika z celów nauczania przedmiot ten ma na uwadze wdrożenie młodzieży do przestrzegania zasad higieny oraz zaznajomienie z rolą organów publicznej służby zdrowia. Nauczyciel higieny ma tu trudne zadanie wobec specyficznych warunków bytowania młodzieży poza szkołą oraz braku czasu i środków na roztoczenie nad młodzieżą opieki higienicznej w szkole.

Należy więc zmobilizować wysiłki całego grona do współpracy w dziedzinie szczepienia zasad higieny wśród tej młodzieży oraz zainteresować tym zagadnieniem czynnik opieki społecznej.

W nauczaniu należy podkreślić wartość zdrowia nie tylko ze względów estetycznych, moralnych i zapewnienia bytu materialnego jednostki, ale również i ze względu na znaczenie zdrowia jednostki dla najbliższego otoczenia i dla Państwa.

Ujęcie tematu winno być dynamiczne, więc w dziale higieny osobistej

funkcja — przed budową, fizjologia — przed anatomią, a w higienie społecznej — gdzie się tylko da — ujęcie ewolucyjne, z podkreśleniem ważności funkcjonowania odnośnych instytucji i wskazaniem na konieczność wszechstronnego wykorzystania dobrodziejstw wynikających z działalności tych instytucji dla obywateli w ogóle a dla młodzieży pracującej w szczególności.

Szczegółowo należy omówić tak ważne funkcje, jak: odżywianie, oddychanie (to ostatnie w spoczynkach i podczas pracy) oraz wydalanie. Przy każdej funkcji należy podać opis właściwego systemu.

Należy zwrócić uwagę na to, że odpoczynek jest bardzo ważną czynnością, stąd potrzeba umiejętnego zorganizowania odpoczynku jest konieczna, a wyrazem tego, jak wielką uwagę przywiązuje się obecnie do zorganizowanego i umiejętnego wykorzystania wypoczynku, jest zalecanie uprawiania sportów, wycieczek, umożliwianie korzystania z obozów itp.

Omawiając warunki pracy młodzieży należy położyć nacisk na zagadnienie jej bezpieczeństwa korelując — w miarę możności — z odpowiednim działem wiadomości ogólnozawodowych.

W ratownictwie winno się szczegółową uwagę zwrócić na znaczenie opatrywania najdrobniejszych nawet skaleczeń; dobrze byłoby wykonać parę ćwiczeń praktycznych w celu zapoznania z umiejętnością opatrywania ran, unieruchomiania kończyn (uwzględnić środki na prędce zorganizowane), przenoszenia rannych, wykonywania sztucznego oddechu itp.

W higienie pracy zwrócić uwagę na znaczenie należytego przewietrzania, ogrzewania i oświetlania pomieszczeń, w których się pracuje. Należałoby przy tym omówić różne szkody wynikające dla organizmu z tytułu wykonywanej pracy, a zwłaszcza takie, które mogą pozostawić ślady trwałe lub wręcz zniszczyć organizm. Przy omawianiu tych spraw uwzględnić należy w miarę możności rodzaje pracy uczniów i ich warunki warsztatowe i domowe oraz podać sposoby zabezpieczenia się przed szkodliwymi skutkami ich pracy i sposobu życia.

Ważnym jest również należyte naświetlenie spraw związanych z higieną mieszkania i domu. Podkreślić trzeba współodpowiedzialność członków rodziny i lokatorów za porządek i czystość mieszkania i w ogóle domu mieszkalnego.

Można przy tym omówić krótko higienę całego osiedla, podkreślić znaczenie szczepień ochronnych oraz konieczność korzystania z kąpielisk publicznych. W miastach większych nauczyciel winien zwrócić uwagę młodzieży na nieszczęśliwe wypadki wynikające z nieprzestrzegania przepisów o ruchu ulicznym i przy korzystaniu ze środków komunikacyjnych.

W cyklu drugim należy już bezustannie korelować naukę z wiadomościami o Polsce współczesnej, gdyż w tym dziale higieny szkoła ma za zadanie przygotowanie uczniów do rozumnego korzystania z pomocy i opie-

ki zdrowotnej, jakich udzielają obywatelowi: Państwo, samorządy i instytucje społeczne.

Należy szczegółowiej omówić ubezpieczenia chorobowe i wypadkowe oraz zagadnienie o czasie pracy i urlopach w odniesieniu do młodocianych i do kobiet, jak również ważniejsze punkty dekretu o bezpieczeństwie i higienie pracy.

Dział ten winno się omawiać bardzo oględnie i obiektywnie, z wielkim wyczuciem taktu, aby nie wywołać jakichkolwiek komentarzy fałszywych i niepożądanych dla szkoły ze strony pracodawców, którzy często są przewrażliwieni na tym punkcie i błędnie tłumaczą sobie intencje tego działu programu nauki w szkołach dokształcających zawodowych.

Zapoznać należy młodzież z zadaniami takich organizacji służby zdrowia, jak: różnorodne przychodnie, ośrodki zdrowia, zakłady higieny i badania środków spożywczych itd. Naświetlić przy tym trzeba uczniom, jak doniosłą rolę mają oni do odegrania w przyszłości w organizowaniu zbiorowej akcji społecznej w dziedzinie podniesienia zdrowotności szerokich sfer obywateli.

Końcowy nawrot w programie do higieny osobistej ma za zadanie mocne podkreślenie znaczenia walki z chorobami wenerycznymi, z alkoholizmem i nikotynizmem, nie tylko na tle życia i zdrowia jednostki, ale i ze względu na rolę higieny rasy.

Dziewczęta winny poznać ponadto higienę ustroju kobiecego na tle funkcji generatywnych.

Ważnym jest zwrócenie uwagi na konieczność zorganizowania opieki nad dzieckiem i rolę tej opieki w życiu robotnic i rzemieślniczek. Winno się i tu korzystać w nauczaniu z kalendarzy bezpieczeństwa, opracowanych przez Instytut Spraw Społecznych w Warszawie, z filmów z zakresu higieny i bezpieczeństwa pracy.

Dobrze jest, aby młodzież miała udostępnione korzystanie z broszur i plakatów Polskiego Towarzystwa Higienicznego w Warszawie, z czasopism wydanych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Roczników Inspekcji Pracy itp.

ZAGADNIENIE WYCHOWANIA FIZYCZNEGO ORAZ HUFCÓW PRZYSPOSOBIENIA WOJSKOWEGO.

Stanowi ono osobny dział nauki w tych szkołach dotychczas jeszcze formalnie nie uregulowany, choć niesłychanie ważny. Po ustaleniu nowego programu wychowania fizycznego i sportowego młodzieży w szkołach dokształcających zawodowych poświęcimy specjalny artykuł temu zagadnieniu.

Mówiąc o całości programu nauczania w tych szkołach należy zwrócić uwagę na zarządzenia Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Pu-

blicznego z dnia 16 sierpnia 1938 r. (Nr III PU.—4857) oraz z dnia 13 listopada 1938 r. (Nr III PU. 7187), które uregulowały sprawę wprowadzenia nauki obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej we wszystkich rodzajach szkół dokształcających zawodowych.

W wielu miejscowościach Polski — w małych miastach, miasteczkach i osadach — nie daje się zorganizować pełnej trzyklasowej szkoły dokształcającej, nawet z klasami o zawodach różnych, niemniej jednak potrzeba szkoły jest tam wielka; program przewiduje możliwość łączenia uczniów w zespoły złożone z dwu a nawet z trzech klas i uczące się razem (w jednej sali).

W związku z tym podany jest podział tygodniowy godzin nauczania dla dwu zespołów najczęściej spotykanych: zespół klas II i III oraz klas I, II i III. W drugim wypadku młodzież całej szkoły, ucząca się w jednej sali (w jednym zespole I, II, III), dzieli się na dwa poziomy: niższy (I) i wyższy (II i III). Nauczanie języka polskiego przeprowadza się cyklami, powtarzającymi się co 3 lata; religia, wiadomości o Polsce współczesnej, rachunki, wiadomości ogólno-zawodowe (u dziewcząt na przemian z gospodarstwem domowym i higieną) — w zespole klas II i II co dwa lata.

Jasną jest rzeczą, że przy takiej organizacji szkoły nauczyciel musi w wielu wypadkach skondensować materiał nauczania, gdyż nie jest w stanie przerobić wszystkich działów programu.

W jaki sposób prowadzić nauczanie w tak zorganizowanych zespołach młodzieży, dobranej nie tylko z różnych zawodów, ale i o 2 a nawet 3 poziomach nauki — to zadanie niełatwe, któremu należy poświęcić specjalną uwagę na konferencjach nauczycielskich, w prasie i w ośrodkach metodycznych, które już powołane są do życia przez niektóre okręgi szkolne.

Uwagi powyższe, dotyczące bardzo ogólnie ujętej charakterystyki programów szkół dokształcających zawodowych, mają na celu naświetlenie głównych wytycznych, jakie były ustalone przy układaniu materiału nauczania w tych tak bardzo skomplikowanych a zarazem niesłychanie ważnych szkołach. Na tych wyjaśnieniach jednak nie można poprzestać; muszą być organizowane dalsze konferencje przedmiotowe; muszą być powołane do życia specjalne kursy, które będą miały za zadanie przeszkolenie nauczycieli tych szkół.

Obecnie olbrzymia większość nauczających w szkołach dokształcających ogólnozawodowych rekrutuje się spośród nauczyceili szkół powszechnych. Niektórzy przeszli przez kursy organizowane od paru lat przez Towarzystwo Oświaty Zawodowej celem wprowadzenia w zagadnienia gospodarcze. Ci spośród nauczycieli, którzy w ten czy inny sposób zostali przeszkoleni, są zupełnie dobrze do zadań swoich w szkole ogólnozawodowej przygotowani.

Należy więc jak najprędzej przystąpić do przeszkolenia ogółu nauczy-

cielstwa szkół ogólnokształcących w kierunku gospodarczym, a zowodowców nauczających w tych szkołach — w kierunku pedagogicznym; wtedy programy będą mogły spełnić swą rolę, szczególnie gdy ukażą się podręczniki i książki pomocnicze, wskazujące nauczycielowi, jak ma najlepiej realizować ten program w szkole.

Akcja wydawnicza podręczników została również już podjęta i należy przypuszczać, że w roku szkolnym 1939/40 ukaże się znaczna ilość wydawnictw przystosowanych do nowych programów.

W następnym sprawozdaniu będzie omówiona sprawa programów nauczania w grupach zawodowych oraz w szkołach dokształcających zawodowych specjalnych.

Kilka uwag o szkolnictwie dokształcającym na Śląsku Zaolziańskim

Pierwsze szkoły dokształcające zawodowe na Śląsku Zaolziańskim powstały w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku. Wydane w roku 1883 przez austriackie Ministerstwo Wyznań i Oświaty rozporządzenie wykonawcze powołało do życia nowy typ szkoły w b. zaborze austriackim nazwany szkołą przemysłowo-uzupełniającą. Zadaniem tych szkół było uzupełnienie wiedzy młodzieży rzemieślniczej, pracującej w warsztatach lub zakładach przemysłowych. Nauka w tych szkołach trwała dwa lata po 10 godzin tygodniowo, zaś dla uczniów nieprzygotowanych otwierano klasy przygotowawcze. Duże znaczenie dla szkolnictwa dokształcającego w b. zaborze austriackim, a zatem i na Śląsku Zaolziańskim, miała nowa ustawa przemysłowa z roku 1907, uzupełniająca dawniej obowiązującą ustawę z roku 1859. Ustawa przemysłowa z roku 1907 wprowadziła obowiązek uczęszczania do szkoły przemysłowej uzupełniającej młodocianych pracowników warsztatów rzemieślniczych, przewidując, że uczeń może otrzymać świadectwo czeladnika po przedstawieniu świadectwa ukończenia szkoły uzupełniającej.

Ogólna ilość szkół dokształcających w Galicji wynosiła przed rokiem 1914 okrągło 100, z czego na zachodnią Galicję przypadało 60, zaś na wschodnią 40 szkół dokształcających. W okresie działań wojennych ilość szkół wydatnie się zmniejszyła, zaś po okupacji Śląska Zaolziańskiego w r. 1920 przez wojska czeskie szkolnictwo dokształcające zostało dostosowane do szkolnictwa dokształcającego w Czechosłowacji. (Patrz art. St. Kwiatkowskiego „Programy nauczania w szkołach dokształcających w Czechosłowacji" w nrze 3 „Szkoły Dokształcającej Zawodowej" 1935/6).

* *

Utworzona w dniu 1 października 1938 r. specjalna Komisja Oświecenia Publicznego przy Urzędzie Wojewódzkim w Katowicach zajęła się przeje-

ciem szkół na Śląsku Zaolziańskim i wydała pierwsze rozporządzenia porządkowe i organizacyjne. W dniach 3 i 10 października 1938 r. uruchomiono inspektoraty szkolne w Cieszynie Zachodnim i we Frysztacie, organizując w ten sposób władze szkolne na odzyskanych ziemiach Zaolzia.

Pierwsze podstawowe przepisy szkolne przewidywały pozostawienie wszystkich tych rodzajów szkół, jakie istniały za czasów czeskich, a więc 160 szkół powszechnych i wydziałowych z ogólną liczbę 30.628 uczniów, średnich ogólnokształcących i zawodowych.

Interesujące nas szkolnictwo zawodowe i dokształcające przedstawiało się w chwili przyłączenia Śląska Zaolziańskiego następująco: istniało 14 szkół zawodowych typu zasadniczego, do których uczęszczało około 2.077 młodzieży (w tej liczbie była 1 szkoła przemysłowa męska z 330 uczniami, 3 szkoły handlowe z 712 uczniami, 8 szkół zawodowych żeńskich z około 950 uczennicami, 1 szkoła rolnicza męska z 43 uczniami, 1 szkoła rolnicza żeńska z 36 uczennicami **oraz 14 szkół uzupełniających przemysłowych i 19 szkół ludowych gospodarczych,** czyli razem **33 szkoły dokształcające** na terenie Śląska Zaolziańskiego.

W ciągu miesiąca października i listopada 1938 r. uruchomiono 1 szkołę przemysłową w Karwinie (313 uczniów), 2 szkoły handlowe zbiorcze (554 uczniów), 5 szkół zawodowych żeńskich (491 uczennic), 1 szkołę rolniczą żeńską (36 uczennic) oraz 1 szkołę rolniczą męską.

W tym samym czasie uruchomiono **11 szkół dokształcających zawodowych (z czego 4 w Trzyńcu) z ogólną liczbą 1.637 uczniów oraz 12 szkół ludowych gosopdarczych (519 uczniów).** Ze względu na pewne różnice programów i typów poszczególnych szkół na Śląsku Zaolziańskim, niezupełnie odpowiadających przepisom Ustawy Szkolnej z dnia 11 marca 1932 r., prace unifikacyjne, które zostały podjęte zaraz po przyłączeniu Zaolzia, wymagają jednak pewnego czasu.

W swym przemówieniu wygłoszonym na posiedzeniu plenarnym Sejmu Śląskiego w dniu 23 stycznia b. r. p. wojewoda Michał Grażyński podkreślił, że prace unifikacyjne w dziedzinie szkolnictwa na Zaolziu „będziemy przeprowadzać stopniowo, (zaś) szkoła na Zaolziu będzie przedmiotem najczulszej troski. Należy pamiętać — mówił wojewoda Grażyński — o tym, że teren ten i jego ludność poddana była przez lat 20 wpływom obcej kultury, języka, myślenia politycznego i światopoglądowego... Zagadnienie szkoły i oświaty narodowej wybija się tutaj na pierwszy plan. Będziemy walczyć niezmordowanie o to, by młode pokolenia polskie niosły ze sobą coraz większy hart charakteru, coraz większą umiejętność i coraz większą zdolność pracy".

Michał Szulkin

SPRAWOZDANIA

EGZAMIN POMOCNIKÓW KUPIECKICH W NIEMCZECH [1]).

Organizacje kupieckie w Polsce podjęły akcję zmierzającą do wprowadzenia egzaminów kupieckich w handlu. Z tego tytułu zasługują na uwagę doświadczenia zdobyte w zakresie przeprowadzania tych egzaminów w Niemczech.

W Niemczech istnieje zorganizowana nauka kupiecka w zakładach pracy, którą uzupełnia nauka w dokształcającej szkole handlowej. Wyniki jednej i drugiej nauki, a więc stopień przygotowania kandydata do zawodu kupieckiego stwierdza egzamin zawodowy, przeprowadzany przez izby przemysłowo-handlowe. Egzamin ten stanowi bardzo ważny środek do podnoszenia zawodowego najszerszych mas kupieckich, toteż rozwija się w Niemczech intensywną akcję, ażeby sam egzamin jak najlepiej zorganizować oraz objąć nim, o ile możności, wszystkich kończących naukę kupiecką. W latach 1934—1938 egzaminowi temu poddało się około 200.000 młodzieży, a wzrost liczby egzaminowanych w r. 1938 w stosunku do roku 1934 był prawie siedmiokrotny.

EGZAMINOWANI.

Zawody kupieckie objęte egzaminem.

Egzamin stanowi zakończenie nauki kupieckiej. Dotyczy to zarówno praktycznej nauki kupieckiej w handlu detalicznym, jak i w handlu hurtowym, w przemyśle, bankowości, komunikacji i ubezpieczeniach. Ponadto z omawianymi egzaminami o charakterze ogólnokupieckiem połączono egzaminy organizowane odrębnie w niektórych branżach, np. w branży drogistowskiej. Przyjęto, że uczeń musi naprzód zdać egzamin ogólny na pomocnika kupieckiego i dopiero na tej podstawie może zdawać egzamin drogistowski. Ujawnia się tendencja, ażeby zasadę tę zastosować i do innych egzaminów specjalnych (np. w zawodzie gospodnim, w zawodzie reklamowców).

Istnieje trudność określenia, w których dziedzinach i w jakich zawodach czynności mają charakter kupiecki, gdzie zatem i nauka praktyczna może mieć charakter kupiecki.

Określenie jest potrzebne dla ustalenia, jacy uczniowie podlegają egza-

---

[1]) Źródła. Dr E. Hoch: Die Kaufmannsgehilfenprüfungen der deutschen Industrie- und Handelskammern, 1935 1936, 1937, 1938 (osobne 4 broszury). Deutsche Wirtschaftszeitung nr nr 2, 3, 4, 7 z r. 1938 (artykuły w tym organie prof. dr W. Löbnera, dyr. W. Pipke, dr Schillera).

minowi kupieckiemu. Od egzaminu tego wyłącza się bowiem pracowników nie mających charakteru kupieckiego, jak np. pracownicy zatrudnieni w zakresie stenografii.

Propagowanie egzaminów.

Każdy uczeń kupiecki powinien poddać się egzaminowi, nie ma jednak w tym kierunku przymusu ustawowego. Nie można by też twierdzić, że egzamin daje wyraźne uprawnienia lub korzyści gospodarcze, albo że brak tego egzaminu powoduje wyraźne niekorzyści. Tym niemniej już dziś ustalono, że posiadanie egzaminu w połączeniu z odpowiednią praktyczno-kupiecką działalnością poegzaminową zwalnia od zdawania egzaminu fachowego przy usamodzielnieniu się w handlu detalicznym (założenie lub nabycie sklepu).

Jakkolwiek nie ma prawnego przymusu składania egzaminu, istnieje w tym kierunku nacisk moralny. Ten nacisk powoduje, że liczba zgłaszających się do egzaminu wzrasta. Gdy w roku 1937 do egzaminu zgłosiło się od $^2/_3$ do $^3/_4$ uczniów kończących praktyczną naukę zawodu, to w roku 1938 liczbę zgłaszających się szacowano na $^4/_5$, a w niektórych okręgach nawet na $^9/_{10}$ kończących naukę.

Poza naciskiem moralnym, wynikającym z ideologii narodowo-socjalistycznej, stosuje się następujące środki, mające na celu objęcie egzaminami jak największej liczby uczniów kupieckich:

1. Na podstawie ewidencji uczniów kupieckich, prowadzonej przez izby przemysłowo-handlowe, wzywa się zarówno pryncypała, jak i ucznia do dokonania zgłoszenia do egzaminu, a gdy to zgłoszenie nie nastąpi, bada się przyczyny.

2. Terminy egzaminów ogłasza się w prasie codziennej i fachowej z jednoczesnym wezwaniem do zgłaszania się do egzaminów.

3. Dokształcające szkoły zawodowe propagują składanie egzaminów, a niejednokrotnie same zgłaszają do egzaminu wszystkich uczniów kończących naukę dokształcającą w szkole.

4. W kierowaniu do egzaminów kupieckich jak największej liczby uczniów współdziałają komórki organizacyjne Niemieckiego Frontu Pracy, organizacji życia gospodarczego (grupy fachowe) i Młodzieży Hitlerowskiej.

5. Izby przemysłowo-handlowe oraz ich wszystkie komórki prowincjonalne prowadzą akcję zmierzającą do objęcia egzaminami wszystkich uczniów kupieckich kończących naukę praktyczną.

Liczba i rodzaj egzaminowanych.

Do egzaminów kupieckich organizowanych przez izby przemysłowo-handlowe zgłosiło się:

na wiosnę 1934 r. — 11.239 uczniów
na wiosnę 1935 r. — 20.595 „
w jesieni 1935 r. i
na wiosnę 1936 r. — 31.519 „
w jesieni 1936 r. i
na wiosnę 1937 r. — 53.394 „
w jesieni 1937 r. i
na wiosnę 1938 r.
(okrągło) — 76.000 „

Liczba uczniów zgłaszających się do egzaminów rośnie bardzo szybko. W ostatnim okresie (1937/38) wzrost ten w stosunku do poprzedniego 1936/37) wyniósł około 40%, a w ostatnim pięcioleciu, jak wyżej wspomniano, egzaminami tymi objęto około 200.000 uczniów. W egzaminach biorą udział uczniowie kupieccy z różnych działów życia gospodarczego.

Dane statystyczne wykazują, że wśród egzaminowanych uczniów kupieckich było zatrudnionych:

Dział gospodarczy	Rok 1936 (dane obliczone w stosunku do 26.000 uczn.)	Rok 1937/38 (dane obliczone w stosunku do 59.000 uczn.)
w przemyśle	21,8%	24,7%
w handlu hurtowym	18,7%	18,6%
w handlu detalicznym	49,9%	45,5%
w bankowości	3,1%	4.4%
w komunikacji	—	1.8%
w ubezpieczeniach	2,8%	3,2%
w innych dziedzinach	3,6%	1,8%

Powyższa statystyka dowodzi, że przy ogólnym szybkim wzroście liczby egzaminowanych egzaminy stają się coraz powszechniejsze. Gdy poprzednio egzaminowani rekrutowali się głównie z handlu detalicznego (w roku 1935 stanowili oni $^2/_3$ ogółu egzaminowanych), to przy dalszym wzroście liczby bezwzględnej uczniów egzaminowanych z tego działu ich procent w ogólnej liczbie maleje, gdyż szybciej wzrasta napływ do egzaminów uczniów z innych działów gospodarczych, w których idea egzaminów przyjmuje się coraz powszechniej.

Z uczniów zgłoszonych do egzaminów w r. 1937/38 przypadało 62,3% na chłopców i 37,7% na dziewczęta.

Antoni Tatoń

PRZEGLĄD WYDAWNICTW

Janina Miedzińska. NA NIEMIECKIM FRONCIE PRACY. Warszawa 1937. Str. 203. Wyd. „Biblioteka Polska".

Książka p. Janiny Miedzińskiej, inspektorki pracy w Ministerstwie Opieki Społecznej, zawiera uwagi i spostrzeżenia nad szkolnictwem, poczynione w czasie wakacyjnego pobytu w Niemczech. Nas tutaj zainteresują informacje dotyczące szkolnictwa dokształcającego zawodowego, zebrane przez autorkę i obiektywnie przedstawione. Już w okresie poprzednim, przed dojściem do władzy w Niemczech Hitlera, sprawa dokształcania zawodowego młodzieży była daleko posunięta, zwłaszcza że pierwsze realne próby organizacji szkolnictwa dokształcającego miały miejsce w Monachium, pierwszym zaś organizatorem był znakomity pedagog niemiecki, Jerzy Kerschensteiner.

Nie zerwały z tym i Niemcy hitlerowskie, gdyż — jak pisze autorka — „według oficjalnych oświadczeń dąży się do tego, aby w przyszłości zniknęło zupełnie w Niemczech pojęcie niewykwalifikowanego robotnika". Oprócz istniejącego już od dawna szkolnictwa dokształcającego, obowiązkowego i wyłącznie **dziennego,** powstały nowe kursy dobrowolnego doszkalania zawodowego młodzieży, na których wykłady odbywają się w godzinach wieczorowych. Doszkalanie zawodowe dziewcząt ogranicza się do kursu gospodarstwa domowego, który stał się obowiązkowy w całych Niemczech. Powstały nawet specjalne szkoły gospodarstwa domowego (Haushaltungsschulen), których w kwietniu 1936 r. było 10 i nadal liczba ich się powiększa. Staje się to zrozumiałe, jeżeli sobie przypomnimy aktualne tendencje niemieckiej polityki wewnętrznej w sprawie kobiecej; zresztą w szkołach tych urabia się młodzież w duchu ideologii narodowo-socjalistycznej przy współudziale niemieckiego związku młodzieży hitlerowskiej.

Nową formą, dotąd mało spotykaną, są wycieczki dokształcania zawodowego (Wirtschaftkundliche Fahrten), które mają na celu zapoznanie młodzieży z produkcją. Wycieczki te, obliczone na okres od 1 dnia do 6 dni, mają w Niemczech duże powodzenie i już w r. 1935 odbyły się 163 wycieczki dla chłopców przy udziale 4.599 uczniów i 118 — dla dziewcząt przy udziale 2.012 osób. Ciekawym sposobem podnoszenia kwalifikacji zawodowych jest współzawodnictwo zawodowe (Berufswettkampf), które według oficjalnego określenia ma na celu: 1) sprawdzić poziom zawodowego i ogólnego przygotowania młodzieży do pracy (dla dziewcząt również i przygotowania w zakresie gospodarstwa domowego), 2) zachęcić i pobudzić młodzież do podnoszenia poziomu fachowego jej pracy, 3) zmienić stosunek młodzieży do wykonywanej przez nią pracy i 4) w konsekwencji wykazanych braków — dokształcać oraz podnosić poziom nauki w zakładach.

Po raz pierwszy współzawodnictwo zawodowe zostało wprowadzone 3 lata temu i obecnie obejmuje ponad milion uczestników, rekrutujących się spośród młodocianych robotników zatrudnionych w przemyśle, rzemiośle, handlu, służbie domowej, na wsi itd. w wieku od 15 do 21 lat, biorą w nim udział nawet uczniowie i terminatorzy w wieku do 23 lat. Współzawodnictwo zawodowe polega na egzaminie teoretycznym i praktycznym, który odbywa się w całych Niemczech w ciągu jednego dnia, całkowicie wolnego od pracy i zajęć szkolnych. Egzamin teoretyczny składa się z wypracowania piśmiennego lub odpowiedzi ustnej na pytania z zakresu pracy zawodowej oraz **światopoglądu narodowo-socjalistycznego;** egzamin praktyczny polega na wykonaniu jakiegoś dzieła lub pracy z zakresu uprawianego zawodu. Poza tym współzawodnictwo zawodowe ma również i cele polityczne. Niezmiernie

ważne są informacje autorki dotyczące nauki dokształcającej, która podobnie jak i u nas obejmuje wszystkich młodocianych od lat 15 do 18; nauka ta odbywa się tylko w dzień: raz na tydzień w ciągu 8 godzin lub 2 razy tygodniowo rano i we wczesnych godzinach popołudniowych. Wszystkie godziny nauki dokształcającej są **bezwarunkowo i całkowicie wliczane do czasu pracy i płatne przez przedsiębiorstwo.** Wszystkie rozporządzenia niemieckie, jeszcze nawet z okresu poprzedniego, zabraniały bezpłatnego zatrudniania praktykantów; obecnie zaś są one ściśle przestrzegane, szczególnie w rzemiośle, nawet tam, „gdzie majster z początku istotnie niewielką korzyść ma z pracy ucznia". Ciekawe te wiadomości potwierdzają konieczność roztoczenia opieki nad młodocianymi pracownikami będącymi najczęściej przedmiotem nieograniczonego wyzysku.

M. Sz.

DZIAŁ ORGANIZACYJNY

ZEBRANIE ZARZĄDU GŁÓWNEGO SEKCJI SZKOLNICTWA DOKSZTAŁCAJĄCEGO Z. N. P.

Dnia 12 lutego b. r. odbyło się plenarne posiedzenie Zarządu Głównego Sekcji Szkolnictwa Dokształcającego Z. N. P. Obecni: kol. kol. St. Kwiatkowski, Maria Wiąckowa, inż. Jerzy Witkowski, inż. St. Piechowicz, Wawrzyniec Dusza, Michał Szulkin, Jerzy Braun (Łódź), Stanisław Świetliczko (Łódź), Stanisław Pusiarski (Drohobycz — okr. Lwowski), J. Kusiński (Inowrocław — Pomorze), J. Chmiel (Kielce) oraz p.p. wizytatorzy: A. Wójtow i J. Sobiński.

Porządek obrad: 1) Zagajenie. 2) Odczytanie protokółów posiedzeń Prezydium Sekcji. 3) Referaty p.p. Wizytatorów: A. Wójtowa i J. Sobińskiego n. t. „Aktualnych zagadnień prawno-organizacyjnych i programowych szkolnictwa dokształcającego zawodowego". 4) Zwołanie Zjazdów Okręgowych Sekcji. 5) Sprawy organizacyjne. 6) Wolne wnioski.

Zebranie zagaił przewodniczący kol. Stanisław Kwiatkowski informując o ostatnich poczynaniach Zarządu Głównego Sekcji oraz złożył sprawozdanie z ostatniego posiedzenia Państwowej Rady Oświecenia Publicznego.

Protokóły posiedzeń Prezydium Zarządu Głównego Sekcji z dnia 24 czerwca i z dnia 9 listopada 1938 r. odczytał sekretarz kol. Michał Szulkin. Zostały one przyjęte bez zmian.

Następnie p. wiz. A. Wójtow omówił aktualne zagadnienia prawno-organizacyjne szkolnictwa dokształcającego zawodowego, podkreślając zasadnicze znaczenie Ustawy o zakładaniu i utrzymywaniu szkół dokształcających zawodowych z dnia 29 marca 1937 roku, która w kwietniu b. r. zacznie w pełni obowiązywać. W dalszym ciągu swego referatu. p. wiz. Wójtow poruszył następujące zagadnienia: sprawę budowy szkół dokształcających zawodowych w związku z podjętym przez Samorząd terytorialny budownictwem szkół powszechnych, organizowanie szkół prywatnych — w pierwszym rzędzie fabrycznych, wzrost ilości szkół dokształcających zawodowych (651) i młodzieży do tych szkół uczęszczającej (130 tysięcy), uregulowanie spraw materialnych i uzyskanie odpowiednich kwalifikacji nauczycielskich.

P. wiz. Sobiński omówił zagadnienia programowe szkół dokształcających zawodowych, wskazując na genezę opracowania programów, które są w dużym stopniu zbiorowym wysiłkiem ogółu nauczycielstwa tych szkół. Następnie p. wiz. Sobiński scharakteryzował programy szkół ogólnozawodowych i specjalnych, rozróżniając

przy tym 13 grup zawodowych oraz podkreślając jako czynnik najważniejszy podnoszenie kultury młodzieży. Podnosząc, że sposób ujmowania programu może i powinien być przedmiotem wszechstronnej dyskusji na łamach prasy pedagogicznej, zaznaczył p. wizytotor, że należy przede wszystkim uczynić nauczanie życiowym. Wreszcie wskazał na konieczność przystąpienia do wydawnictw, opartych na obowiązujących programach oraz kompletowania pomocy naukowych.

Po referatach p.p. Wizytatorów nastąpiły zapytania. Kol. St. Kwiatkowski podkreślił duże zdobycze szkolnictwa dokształcającego zawodowego w dziedzinie zagadnień organizacyjno-programowych i zgłosił zapytania w sprawie a) zaliczenia godzin nauki ucznia w szkole dokształcającej zawodowej do godzin pracy, b) wliczenia lat pracy nauczycieli szkół dokształcających zawodowych, c) możliwości wprowadzenia nauczyciela względnie kierownika szkoły dokształcającej zawodowej do komisji samorządu terytorialnego, d) dalszego rozwoju szkół fabrycznych, e) uzyskania kwalifikacji dzięki odpowiednio zorganizowanym kursom przygotowawczym, f) możliwości rozszerzenia Ustawy z 1937 r. na teren wiejski oraz g) utworzenia dla szkół dokształcających zawodowych własnych etatów nauczycielskich.

Kol. Wiąckowa zapytuje, czy istnieje szkoła dokształcająca zawodowa gospodarstwa domowego? Kol. St. Pusiarski poruszył zagadnienie dodatkowych opłat od nauczycieli szkół dokształcających zawodowych na ubezpieczenia chorobowe, zaś kol. M. Szulkin sprawę przyznania nauczycielstwu szkół dokształcających zawodowych ulg kolejowych oraz projekt organizacji przez Sekcję kursu wakacyjnego dla nauczycielstwa na Zaolziu. Kol. W. Dusza podniósł trudności związane ze szkołami fabrycznymi. Kol. J. Chmiel poinformował o fatalnych warunkach wypłacania poborów nauczycielskich w Kielcach, gdzie zaległości sięgają przeszło 12 miesięcy.

Na wszystkie poruszone zagadnienia p.p. Wizytatorzy udzielili szczegółowych wyjaśnień.

W związku z wyznaczonym terminem Walnego Zjazdu Delegatów na ferie zimowe przyszłego roku szkolnego ustalono terminarz zwołania Zjazdów Okręgowych Sekcji na miesiące kwiecień i maj, zaś Sprawozdawczy Zjazd Walny Sekcji Szkolnictwa Dokształcającego Z. N. P. postanowiono zwołać w listopadzie lub na początku grudnia. **(m. sz.)**

K R O N I K A

W dniach 21 i 22 stycznia b. r. sekretarz Zarządu Głównego Sekcji Szkolnictwa Dokształcającego Z. N. P. kol. Michał Szulkin wziął udział w zebraniach nauczycielstwa szkół dokształcających na Śląsku Zaolziańskim.

Na zebraniu nauczycieli szkół dokształcających w Trzyńcu w dniu 21 stycznia 1939 r. postanowiono utworzyć Sekcję Szkolnictwa Dokszrałcającego.

(m. sz.)

REDAKTOR: STANISŁAW KWIATKOWSKI

WYDAWCA W IMIENIU ZWIĄZKU NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO
STANISŁAW KWIATKOWSKI